

HIDRONIMELE TRANSILVANIEI MEDIEVALE: SECOLELE XIII-XV

Alexandra-Oana Chira *

Abstract: *Part of the research on the relationship between man and environment, micro toponyms have long been in the attention of historians. The purpose of the present paper is to analyse the names of waters from Transylvania in the historical context of the 13th-15th centuries. Hydronyms, as part of micro toponyms, can show how the language has changed, as they are considered stable geographical elements, as well as put into context the human perspective on the environment in the researched epoch. For Transylvania the influence of Latin and the current use of Hungarian have been decisive when it comes to the terms used for floating and stagnant waters for the charters issued in the Middle Ages. In some cases, water names could be used to identify current water names. In other cases, a differentiation into the medieval terminology can be slightly noted. Moreover, parts of the water names are related to environmental characteristics of the region. All these show that the subject of micro toponyms for Transylvania is very offering and can be a starting point for various historical researches.*

Keywords: micro toponyms, hydronyms, Transylvania, river, pond, environment

Perspectiva istorică asupra micro toponimelor, cu toate că a fost abordată pe plan european din multiple puncte de vedere de-a lungul anilor, suscită în continuare atenția cercetătorilor. Rezultatele studiilor de acest tip sunt folosite pentru a înțelege mai bine istoria legăturii dintre om și mediu, devenind în anii recentți o componentă de bază a cercetărilor de istoria mediului. În ceea ce privește teritoriul României, numele de locuri s-au aflat preponderent în atenția lingviștilor, având legătură mai de grabă cu modul în care a evoluat limba în acest spațiu. Prezenta cercetare și-a propus să realizeze, din acest punct de vedere, o completare, dar și să lase loc pentru viitoare ipoteze a căror investigare poate duce la clarificarea perspectivei istorice asupra subiectelor de acest tip. Dintre micro toponime au fost alese hidronimele ca subiect pentru investigație, iar ca delimitare spațială și temporală, teritoriul ocupat de Transilvania începând cu secolul al XIII-lea până în secolul al XV-lea. Cercetarea a fost efectuată pe baza surselor documentare păstrate din epocă. Dacă pentru primele secole s-a încercat acoperirea cât mai aproape de exhaustivitate a materialului documentar, pentru secolul al XV-lea, datorită numărului mare de acte, s-a lucrat doar selectiv.

Pentru a se putea realiza scopul cercetării s-a recurs la studierea unor ipoteze de bază. În primul rând, a fost analizată alcătuirea numelor de apă ca unități lingvistice regăsite în sursele epocii. A fost investigată legătura dintre numele de ape folosite în epoca medievală și forma actuală, precum și modul în care s-a ajuns la aceasta din urmă. S-a încercat evidențierea unei legături între hidronime și caracteristicile epocii studiate.

Înainte de toate, trebuie spus că toponimele, categorie căreia i se subordonează micro toponimele, sunt unități lingvistice care fac referire la anumite elemente ale mediului

* Membru al Centrului de Diplomatică și Paleografie Documentară Medievală TRANS.SCRIPT a Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

înconjurător. Datorită structurii lor multidimensionale, au ajuns să fie în legătură la realități politice, culturale și sociale ale perioadelor istorice. Numele geografice se formează, de regulă, pe baza legilor fundamentale ale vorbirii, în concordanță cu tradițiile locale. Hidronimele fac parte din categoria obiectelor naturale, fiind mai exact numele de ape¹. Sunt considerate ca fiind printre cele mai stabile cuvinte din vocabularul unei limbi², ipoteză care a stat la baza mai multor studii intrate în circuitul științific. Spre exemplu, o lucrare publicată în 2015 a folosit metode statistice pentru a indexa și evalua durata de timp a utilizării numelor unor cursuri de apă din Europa, cu dimensiuni de peste 250 km. Între acestea sunt cuprinse și 18 cursuri de apă de pe teritoriul României, respectiv 4 râuri care apar și în sursele medievale privitoare la Transilvania, anume Bistrița, Someș, Olt și Mureș. Dintre acestea singurul pentru care nu s-a constatat o continuitate a numelui este Bistrița. Numele de Mureș este indexat în acest studiu ca fiind de origine greacă. Pe de altă parte, concepția tradițională în ceea ce privește micro toponimia și hidrografia de pe teritoriul României este că majoritatea au origine traco-geto-dacice³. Pe baza lor a fost întemeiată ipoteza conform căreia în spațiul geografic al României a existat o populație de origine indo-europeană. Restul popoarelor care au trecut pe acest teritoriu sau care s-au așezat în preajma României au influențat formarea hidronimelor prin împrumuturile lingvistice care au avut loc. Numele de ape au fost supuse unei evoluții lingvistice normale în ceea ce privește limba română, pe baza constructului limbii latine⁴. Una dintre dovezi este chiar Mureșul, nume considerat a fi echivalentul bulgarului *Marica*, care a evoluat în concordanță cu limba bulgară⁵ sau modul în care *Samus* a devenit Someș sau *Altus* a devenit Olt⁶. Ipotezele anterioare nu pot nega faptul că slavii și ungurii au petrecut destul de mult timp pe teritoriul României, pentru a produce modificări esențiale de limbă, cu toate că primii au fost asimilați destul de timpuriu⁷. Este, de altfel, bine-știut că utilizarea în administrație a limbii latine a pus o amprentă puternică asupra numelor de apă. Nu trebuie neglijat faptul că hidronimele ar trebui să arate caracteristici de formă a reliefului sau particularități ale apelor⁸.

Preocupările lingvistice privitoare la hidronime, până în prezent, sunt răsfirate și timide. Rezultatele cercetărilor întreprinse în domeniu au reușit să evidențieze originea unor nume de ape, dar și anumite tipare privind evoluția lor în timp. Ele se conturează ca un tablou pitoresc al influențelor culturale, care acoperă de altfel întregul areal toponimic

¹ Aleksandra V. Urazmetova, Julia Kh. Shamsutdinova, *Principles of place names classifications*, „XLinguae”, nr. 10, 2017, p. 26-27.

² Carsten Peust, *How Old Are the River Names of Europe ? A Glottochronological Approach*, „Linguistik online”, nr. 70, 2015, p. 194.

³ Ecaterina Porcă, *Cuvinte de substrat – Rom Ghionoaie (I)*, „Buletin de lingvistică”, nr. 13, 2012, p. 47.

⁴ *Eadem*.

⁵ Sorin Paliga, *Hidronimia și Dialectele Trace ca Precursori ale dialectelor limbii Române*, „Dacoromani”, III-IV, 1998-1999, p. 67.

⁶ *Ibidem*, p. 69.

⁷ Ioan Aurel Pop, *Rădăcinile medievale ale Regiunii (Provinciei) istorice Transilvania (secolele IX-XIII)*, în *Economia regională: ipostaze rurale și urban*, editori: Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2011, p. 142.

⁸ Mircea Buză, *Toponimia depresiunilor Sibiului și Făgărașului – reflectare fidelă a condițiilor Geografice și Istorice*, „Pangeea”, nr. 12, 2012, p. 34-35.

și hidronimic al României. S-a considerat mult timp că numele unui loc nu poate să ofere informații cu privire la istoria sa. Concepțiile s-au schimbat în anii '90, când a început să fie accentuată semantica toponimelor⁹. Varietatea reliefului a jucat în unele regiuni un rol important pentru formarea unor denumiri populare care mai apoi au evoluat în nume propriu-zise¹⁰. Originile numelor au o formă culturală stratigrafică, variind în cadrul vocabularelor lexicale evolute din limbile pre-indo-europene, turcești, maghiare, germane, slave, respectiv tracice¹¹. Au fost utilizate de lingviști tocmai pentru a putea demonstra o continuitate și o influență a elementelor străine care au dus la formarea poporului român – pentru zona Banatului, Bihorului și Caraș-Severin, de exemplu, a fost evidențiată influența slavă din regiune¹².

Un prim punct care a fost analizat este cel al compunerii numelor de ape. Maria Aldea, analizând *Lexiconul de la Buda*, observa pentru secolul al XVIII-lea, că hidronimele apar mereu însoțite de o explicație care specifică natura hidronimului – apă curgătoare sau stătătoare¹³. Situația este frecvent întâlnită, întrucât majoritatea hidronimelor sunt de regulă fie însoțite de o referință la tipul apei sau au în compoziție o particulă care explică acest lucru. Același lucru se poate observa și pentru sursele documentare medievale privitoare la Transilvania, unde atât în cazul apelor stătătoare, cât și în cel al apelor curgătoare apare, cu puține excepții, un termen care definește tipul apei.

Pentru apele stătătoare, într-o primă fază este folosit doar termenul de *piscina*, *-ae* (eleșteu), pentru a descrie un loc de pescuit, fiind cel mai frecvent termen utilizat (în 45 din cele 62 de cazuri menționate în documentele emise în perioada secolelor XI-XVI – care includ documentele în care apele apar doar în formulările tipice cancelariei medievale – însemnând un procent aproximativ de 72,6%) pentru a desemna iazurile de pescuit ale morilor și eleșteilor. Următorul cel mai frecvent termen este *palus*, *-udis* (mlăștină/baltă), cu variațiile *aqua paludosa* (apă mlăștinoasă), respectiv *terra paludiosa* (pământ mlăștinos). Termenul propriu-zis pentru lac, *lacus*, *-us*, apare consemnat în mai multe cazuri, fără a putea fi făcute efectiv identificări în teren. Perioada următoare este dificil de cuantificat sub raportul frecvenței utilizării, întrucât nu a fost identificat și analizat tot materialul documentar disponibil. Mai mult decât atât, chiar dacă situația ar fi diferită, trebuie luat în considerare faptul că nu s-au păstrat toate actele emise pe parcursul întregii epoci studiate.

Într-un document din 1369¹⁴ expresia *lacum aluviosum* este folosită pentru a desemna un lac plin de aluviuni. În același an¹⁵ apare utilizată, într-un alt document, și

⁹ Diana Boc-Sînmărghișan, *Toponyms of the Bistra and Sebeș Valleys Formed from Appellatives Describing Plains or Plateaus*, „Studii și cercetări de onomastica și lexicologie” (infra: SCEOL), anul IV, nr. 1-2, 2011, p. 10-11.

¹⁰ *Eadem*, p.10.

¹¹ Virginia David, *The Semantic Classification of Hydronyms in Banat*, in „SCEOL”, nr. 1-2, 2008, p. 62.

¹² Vasile Frățilă, *On several Romanian Hydronyms of Slavic Origin*, in „SCEOL”, nr. 1-2, 2008, p. 111.

¹³ Maria Aldea, *Imaginea Transilvaniei pe baza toponimiei din lexiconul de la Buda (1825)*, în *Români majoritari / Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, coord.: Luminița Botoșineanu, Iași, Edit. Alfa, 2017, p. 12.

¹⁴ *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia. Erdélyi okmánytár* (infra: CDTrans), vol. IV (1360-1372), editori: Jakó Zsigmond, Geysa Hegy, Andreas W. Kovács, Budapesta, 2015, doc. 787, p. 309-310.

expresia *lacum submersum* făcând referire la un lac dispărut. Ulterior se adaugă și alți termeni, lista completă având următoarea formă¹⁶: *alveus*, *-i* (gârlă), *fossatum*, *-i* (iaz al morii¹⁷), *lacus*, *-us* (lac), *locus piscine* (sic!) (loc de pescuit), *lutum*, *-i* (mlaștină), *palus*, *paludis* (mlaștină, baltă), *piscatura*, *-ae* (loc de pescuit), *piscina*, *-ae* (loc de pescuit; iaz), *stagnum*, *-i* (eleșteu, baltă).

Râurile apar în textele medievale ca *fluvius*, *-i*, *fumen*, *-is*, *rivulus*, *-i* și *aqua*, *-ae*. De regulă, cursurile majore de apă ale Transilvaniei nu sunt puse în legătură cu utilizarea ultimului termen. În cazul acestor râuri mari se observă o altă particularitate. Mai exact, este vorba despre formulări precum *iuxta Zomos*¹⁸ sau *iuxta Aranas*¹⁹, care apar în unele surse documentare. S-a putut constata că situația este întâlnită doar atunci când numele apei era suficient de cunoscut și răspândit, la nivel documentar, încât să nu mai fie necesară precizarea formei geografice aferente. Formulări de acest tip nu au fost identificate pentru cursurile de apă minore.

O situație similară este constatată și atunci când hidronimul conține particula *-patak* (*-potok*) sau *-vîz*, cu diferite grafii. Ambele au origini maghiare. Prima reprezintă termenul folosit pentru *pârâu*. A doua este termenul folosit pentru *apă*. Formulări precum *inde descendit per Munurospataka*²⁰ sau utilizarea unor denumiri precum *Almaswyzé*²¹ nu folosesc terminologie adițională pentru a evidenția faptul că este vorba despre o apă curgătoare. Particula *-vîz* este întâlnită sporadic. În schimb, mare parte din râurile regăsite în sursele utilizate pentru prezenta cercetare conțin cuvântul *-patak*. Pot fi amintite Apatiu (*Babuspatak*²²), Gârbău (*Garbopatak*²³), Valea Cireșoaiei (*Darochpataka*²⁴), Pârâul Popii (*Pappataka*²⁵) etc. Datorită faptului că în documentele medievale se întâlnesc și localități a căror toponim conține mai înainte menționata particulă – cum ar fi *Sarospatak*, care desemnează atât un râu cât și o așezare – pot apărea confuzii. Într-o astfel de situație este esențială înțelegerea textului care, cel puțin în privința surselor utilizate pentru cercetarea de față, a clarificat de fiecare dată situația.

Dificil de observat este dacă oamenii Evului Mediu priveau și marcau diferit tipurile de ape. Termenii folosiți în materialul documentar medieval nu sunt utilizați în funcție de dimensiunile râurilor sau alte caracteristici ale acestora. Privite în ansamblu, sursele arată faptul că termenii referitori la apele curgătoare sunt de cele mai multe ori interschimbabili.

¹⁵ *Ibidem*, doc. 789, p. 313-314.

¹⁶ Pe lângă acești termeni, se mai folosește și cel de *puteus*, *putei* = fântână, pentru a desemna izvoare.

¹⁷ Este vorba de utilizarea termenului cu acest sens, nu de semnificația efectivă pe care o are. În mod normal *fossa*, *-ae* = șanț, canal, râpă etc.

¹⁸ *CDTrans*, vol. III (1340-1359), editori: Jakó Zsigmond, Hegyi Géza, Kovács András W., Budapesta, 2008, doc. 271, p. 116-117.

¹⁹ *CDTrans*, vol. I (1023-1300), editor: Jakó Zsigmond, Budapesta, 1997, doc. 545, p. 309.

²⁰ *CDTrans*, vol. II (1301-1339), editor: Jakó Zsigmond, Budapesta, 1997, doc. 644, p. 239-241.

²¹ *Ibidem*, doc. 992, p. 358.

²² *Documenta Romaniae Historica. Seria C. Transilvania* (infra: *DRH-C*), vol. XII (1361-1365), editori: A. Răduțiu, V. Pervain, S. Belu, I. Dani, Marionela Wolf, București, 1985, nr. 49, p. 36-37.

²³ *CDTrans*, vol. II, doc. 896, p. 324; *CDTrans*, vol. III, doc. 199, p. 94.

²⁴ *CDTrans*, vol. III doc. 723, p. 267-268.

²⁵ *CDTrans*, vol. II, doc. 566, p. 211.

Situația este puțin diferită atunci când vine vorba de apele stătătoare. Unele surse prezintă informația într-o formă care sugerează că, cel puțin de la un punct încolo, exista în conștiința omului medieval o diferențiere între tipurile de ape stătătoare. Într-un document emis de capitlul din Alba Iulia la 9 iunie 1303²⁶ apare mențiunea *cum omnibus utilitatibus in silvis, pratis, stagnis, piscinis, terres arabilibus*. Utilizarea celor doi termeni, *stagnum, -i*, respectiv *piscina, -ae*, în același context, demonstrează tocmai acest lucru. La 16 februarie 1357, un alt document emis de capitlul din Oradea²⁷ conține formula: [...] *silvarum, nemorum, pratorum, fenetorum, pissinarum, aquarum piscacionis et quarumlibet aliarum*. Un iaz și o pescărie pentru desemnarea cărora se folosesc cuvinte diferite, indică o diferență de terminologie utilizată pentru apa stătătoare. În fine, la 14 octombrie 1360, într-un document emis de același capitlu citim²⁸: *cum piscinis ac cum stagno Sula dicto, et possessionis Zanad, similiter cum piscinis Zethen et Zijmard*. Situația este asemănătoare primelor două cazuri, o baltă și două iazuri în același document. La 11 ianuarie 1387 într-un act emis de scaunul Sibiului²⁹ sunt menționate niște iazuri sau pescării – *piscinas vel piscaturas* – plasate pe drumul dinspre Avrig spre Săcădate, dincolo de Olt. Se poate nota, în acest caz, un transfer de semantică între cei doi termeni. Actul continuă cu mențiunea *piscinarum et piscaturarum fructum*. Este sugerat astfel că iazul avea și o „producție” proprie. În lipsa unor documente care să sugereze că sedimentele apelor stătătoare erau folosite în scopuri agricole, doar peștele mai poate fi luat în considerare ca „produs”. Cel mai probabil, diferența vine din faptul că acele *piscaturas* erau utilizate exclusiv pentru pescuit.

Interesantă este confundarea termenilor *lacus, -us* cu cel de *fossatum, -i*. La 12 iulie 1415, într-un act de vânzare emis de magistratul orașului Brașov³⁰ se spune că *prefatam aquam Alt dictem in lacu aut fossato in tot aut parte secundum descriptionem metalium signorum*. Formularea este reluată în actul de la 31 iulie 1415 care confirmă tranzacția³¹. Se poate observa în primul rând faptul că nu este folosit termenul general de *piscina, -ae*. Drept urmare, în acest caz este probabil să fie o referință cu privire la o apă stătătoare, cu alte caracteristici decât cea din urmă. Mai mult decât atât, nu se știe în ce măsură echivalența sugerată de text între *lacus, -us* și *fossatum, -i* este dată de confundarea în epocă a terminologiei, a tipului de apă sau de o neglijență a scribului.

Folosirea expresiei *aquae fluentis de sua piscina*, la 1417³² sugerează o altă semnificație a termenului *piscina, -ae*. În acest, poate fi vorba despre izvorul de unde apa își începe cursul. Documentul vizează dreptul asupra unei mori aflată pe teritoriul actualei

²⁶ *Documente privind istoria românilor. Seria C. Transilvania.*, veacul XIV, vol. I, București, 1953, doc. 34, p. 27.

²⁷ *DRH-C*, vol. XI (1356-1360), editori: Ioan Dani, A. Răduțiu, V. Pervain, K. Gündisch, S. Belu, București, 1981, doc. 88, p. 88.

²⁸ *Ibidem*, doc. 526, p. 558.

²⁹ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (infra: *Ub.*), vol. II (1342-1390), editori: Franz Zimmermann, C. Werner, H.G. Müller, Sibiu, 1897, doc. 1211, p. 607.

³⁰ *Ub.*, vol. III (1391-1415), editori: Franz Zimmermann, C. Werner, H.G. Müller, Sibiu, 1902, doc. 1775, p. 663-665.

³¹ *Ibidem*, doc. 1776, p. 665-668.

³² *Ub.*, vol. IV (1416-1437), editor: Gustav Gündisch, Sibiu, 1937, doc. 1813, p. 37-38.

localități Alma Vii, respectiv al dreptului de a pescui în iazul morii. Se ia în considerare posibilitatea ca în zonă să fi existat lucrări de aducțiune. Cel mai probabil documentul făcând la șanțuri prin care apa din bazinul (iazul) de lângă moară era transportată până la roata acesteia.

Toate actele care au legătură cu pescuitul folosesc în special termenul *piscatura*, -ae (echivalentul latin pentru *iaz de pescuit/pescărie*) sau variații ale acestuia. Tot în cazul iazurilor pentru pescuit este folosit frecvent și termenul *piscina*, -ae. Cel din urmă ar trebui, în mod normal, să definească generic o apă stătătoare, probabil mai mică decât un lac, adică un iaz, un eleșteu, o lagună, un iaz artificial sau chiar o mlaștină. Această extrapolare terminologică și confundarea celor doi termeni poate fi pusă pe baza faptului că, în general, toate iazurile erau folosite, într-o măsură mai mică sau mai mare, pentru pescuit.

Documentele Evului Mediu, sunt departe de a fi generoase în ceea ce privește hidronimele păstrate pentru apele stătătoare. Mai mult decât atât, este aproape imposibil de realizat o echivalență între acestea și actualele denumiri. Păstrarea unor forme corupte de latină maghiarizată face ca acest demers să fie cu atât mai dificil. În ceea ce privește denumirile apelor stătătoare, doar 30 au fost identificate până în prezent în actele medievale după cum urmează: *palus Helges*, *palus Holmoheg*, *terra paludiosa Darmastorm*, *terra paludiosa Borzaszto*, *stagnum Rekepataka* (Lacul Puturos), *piscina Silakto* (Lacul lui Silak), *piscina Gallo* (Lacul lui Gerum), *lacus Holtmorus* (Lacul Mureșul Mort), *piscina Anna*, *stagnum Eguerpotak*, *paludem Darmosto*, *piscinam Kedelentou/Kedelentho* (Lacul Gădălinului), *lacum Kazatho*, *alveo Zarraspatakfew*, *alveum wlgo Agfw*, *lacum Sostho*, *lacum submersum Sylagtougatya*, *fossatum Bothtelekpataka*, *pisscinam Holthzamus*, *pisscinam Ffok*, *fossatum Hathararok*, *piscina Vayuoda Thona*, *alveum Chyakopataka*, *lacum arundiosum Damostou*, *lacum Feketlentou*, *fossatum Teulgyspataka*, *stagnum Nageer*, *stagnum Horagaser*, *stagnum Harangostho* și *stagnum Alvasberekta*.

Tipologia lor variază, de la pământ mlaștinos, la iaz pentru pescuit, la gărlă și chiar lac. Denumirile de *Piscina Silakto* și *piscina Gallo* sugerează o tendință de a denumi apa stătătoare după proprietar. Denumirile precum *Holthzamus* sau *Holtmorus* au fost probabil cursuri de apă semipermanente, îndiguiri sau chiar cursuri de apă dispărute, utilizate apoi ca ape stătătoare.

După cum se poate observa, o parte a denumirilor au fost traduse, dar identificarea lor în teren a rămas un subiect care încă nu poate fi abordat. Cel mai probabil, o parte din ele - cum sunt cazurile *lacus Holtmorus* și *pisscina Holthzamus* - și-au luat numele de la râurile Mureș și Someș, în vecinătatea cărora se și situau. O ipoteză, care ar trebui investigată folosind metodele de paleolimnologie, este că acestea au fost îndiguiri construite le-a lungul râurilor. Scopul lor trebuie să fi fost bine determinat, fie pentru a preveni revărsările râurilor, fie pentru morărit sau pescuit

Pare evident azi că o parte din ape erau legate de numele așezării și viceversa – situația este relevantă mai ales în cazul râurilor. În schimb, se întâmplă ca uneori numele așezării să fie legat mai mult de apă decât ar părea. Municipiul Cluj-Napoca pare să fi avut o astfel de soartă. Denumirea antică – *Napoca* (*Napuca*) – încă ridică întrebări cu

privire la originile sale. Se consideră ca aceasta ar fi avut legătură cu ideea de „vale împădurită” sau ar fi putut sugera o zonă cu umiditate crescută³³. Mai apoi, așezarea medievală avea să ia denumirea de *Clus* – în privința căreia s-a considerat că sugerează ideea de „strâmtoare”. Dorin Alicu a insistat pe această ipoteză ca fiind una validă, mai ales având în vedere că valea Someșului se strâmta la vest de așezarea de la Cluj-Mănăștur, devenind vizibil mai închisă.

Dacă la nivel de formare și evoluție a terminologiei utilizată pentru râuri se aplică un principiu similar apelor stătătoare, nu același lucru se poate spune în cazul denumirilor acestora. Din peste 300 de râuri consemnate în documentele medievale pentru aproximativ 170 s-a putut identifica un corespondent actual. Mai bine de jumătate au o legătură directă cu denumirea medievală, fiind traduceri sau o formă de evoluție lingvistică. Probabil cele mai elocvente exemple sunt cazurile râurilor majore (Someșurile, Târnavele, Mureșul, Oltul și Arieșul), unde identificarea a fost mult mai facilă decât în cazul celorlalte. La polul opus se află situația identificării cursurilor de apă a căror denumire din epoca medievală nu are legătură cu cea actuală. Mai mult decât atât, în cazul acestora se întâlnesc frecvent situații în care nu se poate stabili o corespondență cu o denumire actuală, deoarece descrierile documentare sunt mult prea vagi pentru a putea restrânge suficient spațiul geografic.

După cum spuneam anterior, cele mai ușor identificabile sunt cursurile de apă mari ale Transilvaniei. Se poate observa relativ facil faptul că ele nu își modifică foarte mult forma numelui de-a lungul timpului. Arieșul, spre exemplu, are același nume pe toată durata perioadei studiate. Diferențele majore rezultă din modul în care grafia a evoluat în timp. Astfel, în preajma anului 1177³⁴, când este prima dată menționat, el apare ca *Aranyas*. În următoarele două mențiuni de la 1279 și 1288³⁵, grafia este *Aranas*, urmată de *Aranyos* la 1289 și 1291³⁶. Valențele grafice rămân în aceeași notă pe parcursul anilor următori. Diferențele de acest tip sunt datorate în mare parte celui care scrie textul și a practicii din perioada respectivă.

Pentru Mureș evoluția este relativ similară. Într-o primă fază, acesta apare în acte ca *Mars/Mors*³⁷ sau *Moros*³⁸, adică folosind grafia maghiară. Mai apoi devine tot mai frecventă forma latină *Marisium/Morisium*³⁹. Cele două forme la rândul lor au fost interschimbabile. Uneori apar abateri grafice, care sunt totuși în acord cu pronunția (e.g. *Marwsii*⁴⁰).

Oltul apare într-o primă fază cu denumirea *Alt*⁴¹. Ulterior grafia *Olth*⁴², mult mai apropiată de cea actuală, se va încetățeni în uzul curent. Situația este similară în cazul

³³ *Cluj-Napoca: inima Transilvaniei*, coord. Alicu Dorin, Cluj-Napoca, 1997, p. 16.

³⁴ *CDTrans*, vol. I, doc. 13, p. 126.

³⁵ *Ibidem*, doc. 368, p. 250 și doc. 434, p. 272.

³⁶ *Ibidem*, doc. 452, p. 278-279 și doc. 478, p. 287.

³⁷ *Ibidem*, doc. 119, p. 154-155, doc. 123 p. 157.

³⁸ *CDTrans*, vol. III, doc. 1308, p. 56-57.

³⁹ *CDTrans*, vol. I, doc. 545, p. 309.

⁴⁰ *CDTrans*, vol. III, doc. 826, p. 301-302.

⁴¹ *CDTrans*, vol. I, doc. 38, p. 134, doc. 119, p. 154-155 și doc. 123 p. 157.

Someșului, cu cele două brațe majore, Someșul Mic și Someșul Mare. În majoritatea actelor acesta apare denumit *Zomos*, chiar și atunci când este vorba despre Someșul Mic sau Someșul Mare. În cazul primului mai apare denumire *Wyzzamus*⁴³. Altă grafie pentru acest hidronim este *Vyzzamus*⁴⁴. Nicolaus Olahus vorbește ulterior de „Viszsa Folyó” sau „râul ce curge îndărăt”⁴⁵. Cazurile izolate prezintă Someșul Mare ca *Zamus maiori*⁴⁶. Într-o singură situație acesta apare ca *Somisium*⁴⁷.

Cazul Târnavei, alături de Târnavă Mică și Târnavă Mare este identic cu cel al Someșului. În toate situațiile denumirea folosită este *Kukullew*, cu o varietate de grafii. Interesantă este folosirea pe finalul secolului al XIV-lea a formei *Kwkel* pentru Târnavă Mare⁴⁸. Tot acest râu mai apare și cu denumirea *Kukulleu maiorem*⁴⁹. La rândul său, Târnavă Mică este menționată ca *minorem Kükölö*⁵⁰. Hidronimul actual conține particular *-trn*, de origine slavă, însemnând „spin”. Traducerea din limba maghiară pentru *Kukullo* ar fi „vale cu măcăciuni”. Se constată astfel un transfer de semnificație pe bază lingvistică⁵¹ care a dus la conturarea hidronimului sub care râul (râurile) este cunoscut (sunt cunoscute) în prezent.

În ceea ce privește restul cursurilor de apă, se observă în mare parte aceeași continuitate. Râul Agrij, în singurul document care îl menționează, apare cu denumirea *Egrehgh*⁵². Râul Arpașu apare ca *Arpas*⁵³. Bârcăul este consemnat ca *Berukyow*⁵⁴, respectiv ca *Beruthyo*⁵⁵. Lista denumirilor poate fi continuată, în aceeași notă, cu multiple alte exemple. Trebuie menționat cazul râului Homorod, care trece prin Feldioara. La 2 august 1392, el apare menționat într-un act de confirmare a stăpânirii unor proprietăți de către Beche fiul lui Ioan de Hăghig⁵⁶. Documentul vorbește cu privire la o moară cu trei roți, *in dicto nostro oppido super fluvio Homorod*. Se observă că denumirea, reluată identic în sursele ulterioare care pomenesc râul, este aceeași cu cea din prezent⁵⁷.

Se constată mai multe denumiri maghiare sau a căror grafie a fost influențată de limba maghiară. Râul Almaș, va fi menționat ca *Almas* la 1295, 1334 și 1341⁵⁸. Același

⁴² *CDTrans*, vol. III, doc. 527, p. 202-206.

⁴³ *CDTrans*, vol. IV (1360-1372), doc. 584, p. 240.

⁴⁴ *Ub.*, vol. III, doc. 1703, p. 559-560.

⁴⁵ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 161.

⁴⁶ *CDTrans*, vol. II, 1051, p. 378.

⁴⁷ *CDTrans*, vol. I, doc. 279, p. 220.

⁴⁸ *Ub.*, vol. III, doc. 1298, p. 47-49.

⁴⁹ *CDTrans*, vol. II, doc. 229, p. 109.

⁵⁰ *Ibidem*, doc. 320, p. 137.

⁵¹ Virgil Ciocîltan, *Semnificațiile istorice ale toponimului Sighișoara și ale hidronimului Târnavă*, „*Alt-Schaessburg*”, nr. 2, 2009, p.11-12.

⁵² *DRH-C*, vol. XV (1376-1380), editori: S. Andea, L. Gross, V. Pervain, A. Dincă, București, 2006, doc. 393, p. 603-605.

⁵³ *CDTrans*, vol. I, doc. 125, p. 158-159.

⁵⁴ *CDTrans*, vol. II, doc. 601, p. 222-223.

⁵⁵ *CDTrans*, vol. III, doc. 73, p. 54-56.

⁵⁶ *Ub.*, vol. III, doc. 1292, p. 42-43.

⁵⁷ *Ibidem*, doc. 1293, p. 43-44, doc. 1294, p. 44-45 și doc. 1307, p. 57-56.

⁵⁸ *CDTrans*, vol. I, doc. 537, p. 304-305; *CDTrans*, vol. II, doc. 806, p. 293-294; *CDTrans*, vol. III, doc. 73, p. 54-56 și doc. 572, p. 221.

râu apare ulterior ca *Almaspatak* la 1349 și 1350⁵⁹. Într-un caz este denumit *Almasvyze* la 1372⁶⁰. Particula *-vyze* este practic o formă coruptă a maghiarului *-víz*. *Almasvyze* se traduce astfel ca „apa Almașului”. Râul Aluniș apare ca *Monyrospatak*⁶¹, formă compusă prin alăturarea a doi termeni maghiari *patak* (pârâu), respectiv, *mogyoró* (alun). Numele medieval s-ar traduce astfel ca *Pârâul Alunului*. Pentru râul Becaș apare denumirea *Bochtelkepathaka*⁶², adică pârâul de pe pământul *Boch/Becaș* (*telke* însemnând „bucată de pământ”).

O serie de râuri nu au putut fi identificate. S-au păstrat, în schimb, denumirile lor din epoca medievală. Nume de ape precum *Fenektlentou*⁶³, *Eruenga*⁶⁴ *Badathorok*⁶⁵ sau *Aschornsifin*⁶⁶, nu au putut fi asociate pe baza documentelor cu râuri actuale. Inexactitatea descrierilor geografice păstrate, precum și faptul că astfel de nume nu sunt legate de așezări din zonele respective îngreunează acest proces.

S-au păstrat o varietate de hidronime până în zilele noastre. În unele cazuri, râurile au practic același nume, fie că este vorba de evoluții lingvistice, fie că este vorba de traduceri. Trebuie de reținut faptul că acest lucru nu este exclusiv. De exemplu Arieșul Mare apare în acte ca *rivulum Lapus*⁶⁷, pe când Turia apare ca *rivulos Pesulnuk*⁶⁸.

Din toate cele mai sus enunțate se poate observa că hidronimele reflectă particularitățile de construcție lingvistică într-o măsură relativ ridicată. Ele au fost puternic influențate de folosirea limbii maghiare în vernacular și a celei latine în administrație. Cele care au dispărut sunt legate direct de dispariția apei, pentru majoritatea cazurilor, excepție făcând Târnavele. Sunt foarte puține hidronimele care dau detalii cu privire la mediul înconjurător. Utilizarea unor forme corupte latinizate ale limbii maghiare, precum și gradul dezvoltării scrisului de cancelarie pot fi motive pentru a justifica afirmația precedentă. În schimb, acolo unde numele de apă s-a păstrat în evoluția lingvistică (pentru denumirile latinești) sau păstrarea numelui sub forma unor traduceri, nu poate fi negată. Ilustrative, în acest sens, sunt numele cursurilor de apă majore. Se poate spune, așadar, că în ceea ce privește numele de ape, ele sunt racordate specificului cultural și lingvistic al Transilvaniei medievale, fără a se delimita de modul în care a evoluat utilizarea limbilor vernaculare în același teritoriu.

⁵⁹ *CDTrans*, vol. III, doc. 572, p. 222 și doc. 508, p. 199-200.

⁶⁰ *CDTrans*, vol. IV, doc. 992, p. 379-380.

⁶¹ *CDTrans*, vol. I, doc. 13 p. 126; *CDTrans*, vol. II; doc. 644, p. 239-241 și doc. 794, p. 288-289.

⁶² *DRH-C*, vol. XVI (1381-1385), editori: Susana Andrea, L. Gross, A. Dincă, Cluj-Napoca, 2015, doc. 21, p. 30-32.

⁶³ *CDTrans*, vol. IV, doc. 820, p. 324.

⁶⁴ *Ibidem*, doc. 1017, p. 1017.

⁶⁵ *Székely Oklevéltár*, vol. V, editori: Szádeczky Lajos *et alii*, Kolozsvár, 1896, doc. 913, p. 28-30.

⁶⁶ *DRH-C*, vol. XIV (1371-1375), editori: Aurel Răduțiu, V. Pervain, S. Andea, L. Gross, București, 2001, doc. 350, p.487- 488.

⁶⁷ *CDTrans*, vol. IV, doc. 508, p. 213-214.

⁶⁸ *Ibidem*, doc. 83, p. 66-67.